

Téma: A marsall hazugsága
Alkalom: A kitörés napjának évfordulója, 2026. február 11.
Formátum: Tudományos cikk
Megjelenés: Honlap cikk és Facebook-poszt

Honlap cikk:

CÍM: A "felszabadítók" megtorlása - a marsall hazugsága

LEAD: 1945. február 11-én a *Festung Budapest* védői kétségbeesett kísérletet tettek arra, hogy a szovjet csapatok gyűrűjét áttörve, fegyverrel küzdjék vissza magukat a saját vonalakig. Két nappal később a Vörös Hadsereg budapesti hadműveleteinek végéről szóltak a híradások és Malinovszkij marsall, hogy igazolja, miért ragadt le Budapesten hadseregcsoportjával, kozmetikázott jelentésében 138.000 hadifogolyról számolt be, holott a valóságban mintegy 40.000 német és magyar katonát ejthettek foglyul. E kegyes hazugság azonban több mint 100.000 budapesti és környékbeli civil kálváriáját eredményezte csak azért, hogy a marsall ne legyen kegyvesztett Sztálinnál.

ÍRTA: Babucs Zoltán hadtörténész (Magyarságkutató Intézet, Történeti Kutatóközpont), a Szilvásvárad Állami Ménesgazdaság címzetes méneskari tanácsosa

Miután Budapest menetből való bevétele nem sikerült, Rogyion Jakovlevics Malinovszkij marsall, a 2. Ukrán Front parancsnoka kénytelen volt a magyar főváros körülvétele és ostroma mellett dönteni. Ezzel azonban értékes időt vesztett, s a védők 1945. február 11-i kitörési kísérletét követő Buda környéki harcok lezárultát követően vette be a rommá lőtt Budapestet. A Gazda, azaz Sztálin felé azonban ezt valahogyan igazolnia kellett, így elkendőzte a valóságot, vagyis azt, hogy a Budapestet ostromló kb. 176.000 szovjet katonát 70–80.000 mindenre elszánt Waffen-SS katona és magyar honvéd tartóztatta fel. Sztálin jelentése szerint Malinovszkij csapatai „[1945.] február 13-án befejezték a Budapesten körülvett ellenséges hadseregcsoport szétverését. Teljesen elfoglalták Magyarország fővárosát, Budapestet [...] 110.000 ellenséges katonát és tiszteket ejtettek foglyul [...] Több mint 49.000 ellenséges katonát és tiszteket semmisítettek meg.”¹

A budapesti hadifoglyok lejelentett létszáma idővel 110.000 főre emelkedett, így felerősödtek a Vörös Hadsereg fogolyszerző akciói. Mindezeket túl a magyarországi harccselekmények során hadifogságba esett honvédek, ill. a civil lakosság tömeges elhurcolásának hátterében a Szovjetunió munkaerő hiányának csökkentésén és a lerombolt ország újjáépítésén túl az etnikai tisztogatás és a kollektív büntetés állott. Már 1943 nyarán Vjacseszlav Mihajlovics Molotov hangsúlyozta a moszkvai brit nagykövetnek a következőket: „A szovjet kormány úgy véli, hogy azért a fegyveres segítségért, amelyet Magyarország Németországnak nyújtott, [...] a felelősséget nemcsak a magyar kormánynak kell viselnie, hanem kisebb, vagy nagyobb mértékben a magyar népnek is.”² Pár hónappal később a szovjet külügyi népbiztos is – válaszul Eduard Benes magyarellenes kijelentéseire – megerősítette, hogy a „magyarokat meg kell büntetni.”

¹ Bognár Zsolt: Budapest és környéke lakosságának tömeges elhurcolása szovjet hadifogságba. In: *Kút*, 3. (2004) 3–4. sz. 100.

² Bognár Zsolt: „Málenkij robot” A Magyarországról ítélet nélkül szovjetunióbeli kényszermunkára elhurcolt civilek története. Gulágkutatók Nemzetközi Társasága – Kairosz Kiadó, Budapest, 2018. 37.

A magyarországi hadműveletek kezdetétől – a kollektív bűnösség elve alapján – a 17–45 év közötti német nemzetiségű férfiakat és a 18–30 év közötti nőket hurcolták ki a Szovjetunióba (amihez a debreceni ideiglenes nemzeti kormány cinikus módon hozzájárult), de a szükséges fogolylétszám produkálásához magyarok sokaságát is összegyűjtötték. Megállapítható, hogy a polgári lakosság elhurcolása többnyire két hullámban történt. Az első közvetlen a nagyobb hadműveletek befejezése után következett be, amikor egy nagyobb város (pl. Kolozsvár, Torda, Nyíregyháza, Debrecen) elfoglalása után közmunka és romeltakarítás címén szedték össze és hajtották el az embereket. A második hullám két-három hónap múlva következett be, amely nem terjedt ki az ország egész területére, és a jól szervezett, előkészített akciók nyilvánvaló célja a fogolyszerzés volt. A szovjet belügyi alakulatoknak egy-egy területen megadott kvóta szerint kellett a fogolylétszámot összeszedniük. Ha nem volt elég német nemzetiségű lakos, akkor a német, majd a magyar nevű magyar állampolgárokból egészítették ki a kontingenst. Miután e jelenség tömeges méreteket öltött, Révai József 1945. január 7-i levelében a következőket írta Rákosi Mátyásnak: *„A munkabíró német lakosság elszállítására vonatkozó akció, sajnos, nem járt azzal a hatással, amivel kellett volna járnia. [...] Az történt ugyanis, hogy a parancsnokságok a legtöbb helyen úgy hajtották végre a dolgot, hogy a családnevekből indultak ki és fix kontingensekből. Ha nem volt elég német, vittek magyarokat. Vittek olyanokat, akik egy szót sem tudnak németül, bebizonyítottan antifasiszták, ültek, internálva voltak, mindegy: vitték őket. Előfordult, hogy kommunista párttitkárokat, vezetőségi tagokat, sőt nemzetgyűlési képviselőket vittek, azért mert német nevűek, sőt vittek tiszta magyar nevűeket is. Szóval, kissé sok volt az ilyen akcióknál természetesen elkerülhetetlen helyi túlkapas.”*³

Budapesten már 1944. december végétől megkezdődött a civil hadifoglyok begyűjtése Zuglóban, Kőbányán, Óbudán, csakúgy, mint a külvárosokban (pl. Rákosszentmihály, Pestszentimre) és a környező településeken (pl. Pesthidegkút, Máriaremete, Érd). A tömeges elhurcolások idővel a budai kerületekre is kiterjedtek (I., II., XI., XII.). A szovjet kézre került lakónegyedek, háztömbök férfilakosságát azzal hajtották ki az óvóhelyekről, hogy igazolást (bumáska) kapnak. Volt másik módszerük is. A forgalmasabb helyeken, közlekedési csomópontoknál (hidak, pályaudvarok), nagyobb utcákon, tereken – pl. az Oktogonnál, az Andrássy úton vagy a Rákóczi úton – az üres üzlethelyiségek lehúzott redőnyei mögé bújt szovjet katonák szedték össze a gyanútlan járóelőket, akiket házakba, udvarokba vagy pincékbe tereltek be, és a sötétség beálltával vittek el gyűjtőtáborba. Többnyire lőszer- és utánpótlási anyagszállítás, romeltakarítás, útjavítás vagy igazolás címén gyűjtötték be az embereket, akiket azzal áltattak, hogy a „málenkij robot” – azaz kicsi munka – után igazolást kapnak és hazamehetnek. Voltak, akik csak pár órát, egy-két napot vagy hetet dolgoztak, s utána hazatérhettek. Mások kijátszva az örök éberségét, hazaszöktek, ám többségük bízott a győztesek ígéretében és végül csak több esztendei hadifogság után térhetett haza.

A pesti hídfőben még javában tartottak a harcok, amikor Tóth Sándor egyetemistát elhurcolták: *„A szovjet hadsereg katonái 1945. január 17-én hurcoltak el budapesti lakásomról, a Fővámter 8. alatti épületből. A »felszabadítók« január 16-án, a kora esti órákban jöttek be hozzánk, miután az ott tartózkodó néhány német katona a pince és a vámpalota közötti föld alatti folyosón eltávozott. Az épület pincéjéből a szovjetek mintegy 60 férfit – 16-tól 60 évesig – gyalogmenetben a ceglédi fogolytáborba kísértek, útközben fázva, éhezve, megalázva azzal a hazugsággal áltattak bennünket, hogy igazoltatás után ott majd hivatalos papírt adnak, amellyel mindenki mehet haza a családjához... Én Horthy Miklós*

³ Bank Barbara – Bognár Zalán – Tóth Gábor (szerk.): *Magyarok szovjet fogságban. Történeti szemelvénygyűjtemény a hadifogolyként, internáltként vagy politikai rabként elhurcoltakról.* Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2016. (a továbbiakban: Magyarok szovjet fogságban 2016). 201.

ösztöndíjasként a Közgazdasági Egyetem hallgatója voltam, még a 21 éves katonaköteles kort sem értem el.”⁴

„1945. január 24-én munka után hazafelé menet Budapesten, a Bethlen Gábor utcában mellém toppant két tatárképző szovjet katona, és fegyverrel egy közeledő, civilekből álló csoportba kényszerített. Az Alsóerdősor utcában betértek egy betonpincébe, és ránk zárták az ajtót. Lehetünk 50–60-an. Másnap hajnalban ötösével felsorakoztattak és gyalog útba indítottak az alábbi útvonalon: Baross tér–Kerepesi út–Sashalom–Mátyásföld–Cinkota–Kistarcsa–Gödöllő. A megérkezéskor az egész csapatot egy hatalmas birkaólba terelték. Földre szórt szalmán fekve, étlen-szomjan töltöttünk el öt napot.

Január 30-án reggel mindenkit kizavartak az akolból, és továbbhajtottak egy nagy épület elé, amely kettős szögesdróttal volt körülvéve, négy sarkán reflektoros őrtornyokkal és golyószórós örrökkel. Motozás és zabrálás után engedtek csak be az épületbe. Állítólag már 20 000 fogoly tartózkodott ott.

Február 10-én kezdődött a bevagonírozás [...]”⁵ – emlékezett vissza megpróbáltatásai kezdetére Baranyai Béla.

Kiss Istvánt fényes nappal fogták el a pesti Rákóczi úton: „Az újságban 1945. január 21-én megjelent az alábbi szövegű rendelet: »Minden közhivatalnok azonnal jelenjék meg hivatalában, és vegye fel a munkát. Budapesti Nemzeti Bizottság.« Mint a Diákkaptárszövetség országos főtitkára, a Közellátási Minisztérium megbízásából és a Magyar, a Svéd és a Svájci Vöröskereszt felkérésére több száz diák közreműködésével közellátási feladatot irányítottam: élelmet, tüzelőt szállítottunk a kisgyermekes anyákat befogadó zárdák, otthonok számára.

Egy hétfői napon, 1945. január 22-én svéd védettséggel hivatalomból elindultam másodmagammal a minisztériumba. Négy nyelvű – magyar, német, francia, cirill betűs orosz – igazolványunk volt, amely igazolta közellátási tevékenységünket. Elszörnyülködve láttuk a szétrombolt Keleti pályaudvart és az égő házat a Rákóczi úton. Senki sem segített.

A lángoló házzal szemben egy papírzúrt bejáratán nyakig lehúzott sapkájú, ápolatlan, nagy bajuszú szovjet katona lépett ki.

- Sztoj! – tartotta mellünknek davajgitárját.⁶

- Dokument jeszt! – kaptuk elő cirill betűs orosz nyelvű igazolványunkat. Az őt átvette, s felülbírálni a hatósági papírt, széttépte az igazolványt, majd betuszkolt az üzletbe.

Ott már annyi ember tartózkodott, hogy levegőt is alig lehetett kapni. Kiderült, hogy a környékbeli üzletekben is gyűjtik az embereket. A kitörés igen kockázatos. Este felé kitereltek bennünket az utcára, ahol már több csoport ácsorgott ötös sorokban. Az éjszakát a Felsőerdősor sarkán levő egyik nagy helyiségben töltjük.

Pirkadatkor kidavajoznak a fővárosból a néptelen utcákon Gödöllő felé. A cinkotai magaslatról visszapillantva láttuk, hogy több hasonló menetoszlop követ bennünket.”⁷

A 19 éves Miklósi Károlyt is forgalmas helyen került transzportba: „Már nagyon hiányzott a cég, s 1945. február elsején úgy gondoltam, hogy nekivágok gyalog, miután még semmi közlekedési eszköz nem járt. A Thököly út és a Hungária körút kereszteződésében [...] az ott közlekedő civileket, köztük engem is, hat-nyolc orosz katona igazoltatott. Volt nálam igazolvány, oda is adtam, elvették és tizenöt-húsz civilt félreállítottak azzal, hogy elvisznek minket »Málenkij robotra«, egy kis munkára.”⁸

⁴ Papp Tibor, dr. (szerk.): *Hadifoglyok írnak... Hadifoglysors a második világháborúban*. Hadtörténelmi Levéltári kiadványok. Hadtörténelmi Levéltár – Petit Real Könyvkiadó, Budapest, é.n. (a továbbiakban: *Hadifoglyok írnak... é.n.*) 33.

⁵ *Hadifoglyok írnak... é.n.*, 30.

⁶ Davajgitár = Szovjet 7,62 mm-es 41 M. PPS dobtáras géppisztoly, amelyet pöpösnek is neveztek.

⁷ *Hadifoglyok írnak... é.n.*, 30–31.

⁸ Miklós Károly: *Málenkij robot 1945–1948. Orosz hadifogságom története*. Szerzői kiadás, Budapest. 2014. 22.

Az Orbánhegyi út 13. szám alatt lakó dr. Lux Gyula nyugalmazott tanügyi főtanácsos épp a kitörés napján jegyezte fel az alábbiakat: „*Folyton jöttek munkaszolgálatosokat keresni. Én sántának tettem magamat, bottal jártam s így valahogy elkerültem, hogy elvigyenek. De a házmestert elvitték és kb. 1500 emberrel együtt Torbágyig hajszolták őket, szörnyű locspocsbán, mert a hó olvadozni kezdett. Szerencséjére azonban harmadnapra ebből a csapatból kiválasztottak kb. 30–50 embert, köztük a házmestert is, ezeket hazaküldték. A többi azonban elvitték, és sokan közülük a mai napig, tehát 11 év múlva sem jöttek vissza.* [E mondat a naplóíró 1955-ben tett kiegészítő megjegyzése – BZ] *Volt közöttük sok nő is; azok sem tértek vissza [...]*”⁹

Barsy Irma a ferencvárosi Tinódi utca egyik pincéjében vészelte át az ostromot. Naplója szerint 1945. február 23-án kis híján elhurcolták, erről a következőkben írt: „*[...] hivatalba menet a Ráday utcában megállít egy kétméteres marcona tatár: sztoj! Kicsi robot! Már akkorra összegyűjtött egy rakás embert, mindkét nembeli: a hídhoz kellett volna menni, dolgozni. Mutatom neki az orosz nyelvű igazolványomat: dolgozó vagyok, nem vihetnek el más munkára. De csak legyint, lehet, nem is tud olvasni. Egy kis fiatal asszonyka elkezd keservesen sírni mellettem. Mondja, hogy meghalt a kislánya, tisztiorvoshoz kell mennie. Mondom a nagydarab Dzsingisz kánnak: malinka docska kaput. Ezzel ki is merült az orosz tudományom, tatárul nem tudok... De a katona megértette és legyintett: igyi! Több se kellett nekem, átkaroltam a zokogó asszonykát és elvezettem, mint aki hozzá tartozik.*”¹⁰

Alig hallgattak el a fegyverek a fővárosban, a szovjetek mintegy ötvenezer Budapest környéki férfit szedtek össze, hogy a Malinovszkij által kozmetikázott hadifogolylétszám meglegyen. A bujkáló német és magyar katonák mellett hajtóvadászat indult a budapesti rendőrök, postások, „beszkárt” alkalmazottak és az itt rekedt csendőrök után, de transzportba tettek olyanokat is, akik a szovjet oldalon vettek részt a harcokban, vagy korábban üldözöttek voltak. Amikor ez sem volt elég, a polgármesteri hivatalok nyilvántartásai alapján szedték össze a német nevűeket, elvitték a leventakorúakat, majd idővel általánossá vált, hogy az utcán járókelőkből egészítették ki a hadifoglyok létszámát. Korra és nemre való tekintet nélkül, férfiakat, kamaszokat, nőket és idős embereket is összeszedhettek. Előfordult, hogy civileket öltöztettek német egyenruhába, hogy ruházatuk alapján hadifoglyoknak látszódjanak. Számtalan esetben halottak eltemetésére, állati tetemek elföldelésére, pár napos közmunkára vagy romeltakarításra hajtották el a szovjet katonák az embereket azzal az átlátszó ígérettel, hogy erről igazolást kapnak. Akik megúszták a fogolyszerzési akciókat, de hadköteles korban voltak, az illetékes NKVD¹¹ parancsnokságon kellett jelentkezniük igazoltatás végett, és többségük valamelyik hadifogoly-gyűjtőtáborba került. Lakásból, óvóhelyről, munkahelyről vagy romeltakarítási munkából 16–65 év között a szovjetek bárkit elvihettek. Teljesen mindegy volt számukra, mit csinált az illető korábban – lehetett akár fegyveres ellenálló vagy gettóból szabadult üldözött –, ugyanis az előírt fogolylétszámot kellett produkálniuk.

A begyűjtött civil hadifoglyok a frontvonalaktól mintegy harminc km távolságra lévő felvevőtábor valamelyikébe kerültek, amelyekből Magyarországon legalább nyolcvan működött. Onnan gyalogmenetben a tíz hazai gyűjtőtábor – Baja, Cegléd, Debrecen, Gödöllő, Gyula, Jászberény, Kecskemét, Szeged, Székesfehérvár, Vác – egyikébe érkeztek, ahol egy-két havi tartózkodás után azzal vagonírozták be őket, hogy a munkahelyük máshol lesz. Ezek

⁹ Lux Gyula, dr.: *Hadinaplóm*. A naplót sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta, a fényképfelvételeket válogatta, s a kötet előszavát írta: Babucs Zoltán hadtörténész. Püldo Kiadó, h.n. [Budapest–Nagykovácsi], é.n. [2016] 166.

¹⁰ Barsy Irma: *Pincenapló. Ne fordulj vissza! 1944–1945*. Tortoma Könyvkiadó, Barót, 2016. 142.

¹¹ NKVD = Narodnij Komisszariat Vnutrennih Gyel. Magyarul a Belügyi Népbiztosság nevének rövidítése.

a szerelvények aztán a Szovjetunióba érkeztek meg, ahol a foglyok a GUPVI¹² és – az egyenként elítéltek esetében – a GULAG¹³ lágervilágába kerültek. A civil hadifoglyokat internáltként vagy deportáltként kezelték. Külön táborokban kaptak elhelyezést, s csak hazaszállításuk alkalmával keverték őket hadifoglyokkal.

Még 1945 tavaszán is javában tartottak a budapesti hadifogolyszerző szovjet akciók. Mindez olyan méreteket öltött, hogy 1945. április 3-án a Debrecenben székelő magyar külügyminisztérium jegyzéket juttatott el a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak: *„A Magyar Kormány tisztelettel a következőket közli a Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal, hogy Budapesten szovjet tábori csendőrök járják a VII. kerületet. Egyes háztömbökben a házmegbízottaknak meghagyják, hogy másnapra állítsák elő a kerületi szovjet rendőrség házába a hadköteles (18–48) korú férfiakat. Értesülés szerint azokat, akik az új világháborúban részt vettek, elviszik. Állítólag Debrecenbe. A Magyar Kormány tisztelettel kéri a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot, szíveskedjék a szükséges intézkedéseket megtenni, hogy a szóban forgó összeszedések, amelyek súlyosan szabályozzák Budapest gazdasági élete megindulásának lehetőségét, megszüntessenek.”*¹⁴

Mindezeket maga Rákosi is szóvá tette a bolgár kommunista párt főtitkárának, Georgi Dimitrov Mihajlovnak írt levelében: *„Nagy nehézséget okoz nekünk, hogy a razziák Budapest utcáin újra nagyobb méreteket öltenek. Némely napokon a gyárba menő vagy onnan jövő munkások ezreit fogják össze az utcákon, és mint hadifoglyokat, különböző táborokba viszik őket. A Központi Bizottság házáat naponta valósággal megszállják az izgatott hozzátartozók.”*¹⁵

Azok, akiket a fővárosból és annak környékéről civilként hurcoltak el, a Szovjetunióba kerültek, de sokan közülük már útközben meghaltak. Mintegy 40 százalékuk odaveszett, s akik hazatérhettek a lágervilágból, azoknak 1989 előtt hallgatniuk kellett erről a tényről, ha nem akartak kellemetlenséget maguknak és családjuknak.

Még ma is Budapest felszabadításáról lehet olvasni, pedig erre a szovjetek már 1945-ben választ adtak, amikor Budapest bevételéért – nem pedig felszabadításáért! – néven alapítottak emlékérmét. Az országban, csakúgy, mint Budapesten – még a gettóban is – kevesen érezhették úgy, hogy a Vörös Hadsereg felszabadítóként, nem pedig egy másik totalitárius eszme terjesztőjeként és új hódítóként érkezett. A pesti humor akkor is tudta, hogy nálunk háromféle dűlás volt: a tatárdűlás, a törökdűlás és a „felszabadulás”!

A marsall által hazudott hadifogolylétszám aztán bekerült a magyar kommunista mítoszok közé csakúgy, mint a parlamenterek halála, a Budai Önkéntes Ezred története, a magyarországi harcok kezdetének és végének időpontja, valamint a felszabadulás. A rendszerváltoztatás idején azonban fény derült a tudatos csúsztatásokra, félhazugságokra és féligazságokra, ám azok napjainkig kísértik a XX. századi magyar történetírást és indulatokat gerjesztenek a magyar politikai közgondolkodásban.

Babucs Zoltán hadtörténész (Magyarságkutató Intézet, Történeti Kutatóközpont),
a Szilvásvár Állami Méneggazdaság címzetes méneskari tanácsosa

¹² GUPVI = Glavnoje Upravlenyje po gyelam Vojennoplennih i Internyirovannih. Magyarul a Hadifogoly- és Internáltügyi Főigazgatóság nevének rövidítése.

¹³ GULAG = Glavnoje Upravlenyje Lagerej). Magyarul a Lágerek Főigazgatósága nevének rövidítése.

¹⁴ Kiss Réka – Simon István (szerk.): *Gulag – Gupvi. A szovjet fogság Európában.* Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2017. 268.

¹⁵ Magyarok szovjet fogságban 2016, 186.